

הלכות שבועות

מניין המצוות: ב) שלא לשא את שמו לשוא – שלא להישבע שבועה חסרת ערך (לפרטיה ראה להלן א, ד-ו). ג) שלא לקפר בפקדון – מי שיש ברשותו רכוש שאינו שלו, כגון שהופקד אצלו דבר מה לשמור עליו, אסור לו לשקר ולטעון שאינו ברשותו (להלן א, ח). ה) לשבע בשמו בַּאֲמַת – כשביט דין מחייב אותו להישבע כדי לאמת את טענותיו בבית דין, מפני שיש בדבר משום קידוש השם (להלן יא, א).

יש בכללן חמש מצוות, אחת מצות עשה וארבע מצוות לא תעשה, וזה הוא פֶּרֶטֶן: א) שלא לשבע בשמו לשקר. ב) שלא לשא את שמו לשוא. ג) שלא לקפר בפקדון. ד) שלא לשבע על כפירת מוֹן. ה) לשבע בשמו בַּאֲמַת. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

פֶּרֶק ראשון

הגדרות מיני השבועות

שבועת ביטוי

א ארבעה מיני שבועות הן: שבועת בטוי, ושבועת שוא, ושבועת הפקדון, ושבועת העדות. שבועת בטוי – היא שְׁנֵאמְרָה בתורה: "או נפש כי תשבע לבטא בשפתיים להרע או להטיב" (ויקרא ה, ד), והיא נחלקת לארבעה חלקים: שתיים להבא ושתיים לשעבר; כגון שְׁנֵשָׁבַע על דבר שעבר, שְׁנֵעֲשֶׂה או שלא נעשה, ועל דבר שעתידי להיות, שְׁיֵעֲשֶׂה או שלא יעשה. ב, ואין שבועת בטוי נוהגת אלא בדברים שאפשר לו לעשות, בין להבא בין לשעבר.

ב, כיצד לשעבר? 'שְׁאֲכַלְתִּי' או 'שְׁזַרְקִיתִי אֲכֵן לַיִם' או 'שְׁדַבֵּר פְּלוֹנִי עִם פְּלוֹנִי', או 'שְׁלֹא אֲכַלְתִּי' או 'שְׁלֹא זָרַקְתִּי אֲכֵן לַיִם' או 'שְׁלֹא דַבֵּר פְּלוֹנִי עִם פְּלוֹנִי'. וכיצד להבא? 'שְׁאֲכַלְתִּי' או 'שְׁזַרְקִיתִי אֲכֵן לַיִם', או 'שְׁלֹא אֲכַלְתִּי' או 'שְׁלֹא אֲזַרְקִיתִי אֲכֵן לַיִם' – הרי אלו שתיים לשעבר ושתיים להבא.

ג נשבע על אחת מארבע מחלקות אלו והחליף, כגון שְׁנֵשָׁבַע שְׁלֹא יֵאָכַל וְאָכַל, או 'שְׁאֲכַלְתִּי' והוא לא אכל – הרי זו שבועת שקר, ועל זה וכיוצא בו נאמר: "וְלֹא תִשָּׁבַעוּ בְשֵׁמִי לְשַׁקֵּר" (שם יט, ב). ואם נשבע לשקר: בְּמִזֵּד – לוקה; בְּשׁוֹגֵג – מביא קרבן עולה ויורד, שְׁנֵאמַר: "וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ" והוא ידע ואשם" (שם ה, ד).

א להרע או להטיב – לעצמו, כגון שנשבע לאכול או שלא לאכול; או לאחר, כגון שנשבע להאכיל אותו או שלא להאכיל אותו. להבא – על העתיד. שְׁיֵעֲשֶׂה או שְׁלֹא יֵעֲשֶׂה – שבועה עתידית על מעשה התלוי בו, לעומת שבועה על העבר, שהיא תיאור עובדה (להלן א, ח). ב, שאפשר לו לעשות – והתורה מתירה לו לעשות אותן (להלן ה, ט).

ג מחלקות – חלקים, סוגים. והחליף – ושינה מן האמת או ממה שנשבע. לוקה – אף על פי שהכלל הוא שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה, זהו אחד מן החריגים (סנהדרין יח, ב), בגלל חילול השם שיש בשבועת שקר בשם ה' (מורי"ג, א). ואלם מי שנשבע לעשות דבר ולא עשה אותו, אינו לוקה, מפני שבשעה שנשבע עדיין לא היה הדבר שקר (להלן ד, כ; כ"א; כ"ב). ועובר גם על "מוצא שפתיך תשמור" גם על "לא יחל דברו" (נדרים א, ה; ס"ה מ עשה צד; ל"ח קנ"ו). בְּשׁוֹגֵג – בשבועה על העבר, ולא ידע מהו העונש למי שנשבע שבועת שקר, או בשבועה על העתיד, כששכח בשעת מעשה על מה נשבע (להלן ג, ח). קָרְבָּן עוֹלָה וְיֹרֵד – קרבן על עברות מסוימות התלוי במצבו הכלכלי של החוטא: אם הוא עשיר, מביא בהמה לקרבן; ואם הוא עני, מביא עוף; ואם הוא עני מאוד,

מביא מנחה מן הצומח. ומשמעות הצירוף: "עולה עם העשיר ויורד עם העני" (פ"ה כרות ב, ה; שגגות י, ד).

וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ וְנִעְלַם וְכוּ' – כּפּסוּק הַמִּתְאָר אֶת שְׁבוּעַת הַשֶּׁקֶר לֹא נֶאֱמַר שֶׁהַשְּׁבַע הִיָּה שׁוֹגֵג וְלִקְחָהּ בְּחוּסֵר יִדְיָעָה ("נעלם" ממנו), וְלִכֵּן בּוֹזָה שׁוּוֹה דִין הַשׁוֹגֵג לְדִין הַמְזִיד. י' שְׁיִזִיד – יִכְחִישׁ בְּמַתְכוּוֹן. הָרִי זֶה אָנוּס – כְּמִי שֶׁנֶּאֱלָץ לְעִשׂוֹת דְּבַר מָה, שֶׁהָרִי הָאִמִּין בְּמָה שֶׁאִמֵּר.

י"א אִם כֵּן וְכוּ' – אִם אֵי יִדְיָעָת הַמְצִיאוֹת אוֹ אֵי יִדְיָעָת הָאִיסוֹר הִיא בְּגֵדֵר אֹנוּס, מָה הִיא שֶׁגָּגָה.

י"ב עֲדוּת מְמוֹן – עֲדוּת שְׁחִיב אִדָּם לְפָלוּנֵי מְמוֹן. הַהִימְנָעוֹת מִלְּהַעֲיֵד בְּדִינֵי נִפְשׁוֹת חִמּוּרָה יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בְּגֵדֵר "לֹא תַעֲמֵד עַל דָּם רֵעֶךָ", וְאִינָה מִתְּכַפֵּרֵת עַל יַדֵּי קִרְבָּן (רדב"ז; סה"מ ל"ת רצו; ראה רוצח א"ד).

י"ג וּפְטוּרֵינָ אִף מִן הַקְּרָבָן – וְאִין עֲלֵיהֶם עוֹנוֹן (רדב"ז).

שְׁהִיָּה מְזִיד בֵּין שְׁהִיָּה שׁוֹגֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִחֵשׁ בְּעַמִּיתוֹ בְּפִקְדוֹן אוֹ בְּתִשּׁוּמַת יָד... וְהָיָה כִּי יִחַטֵּא וְאָשֵׁם" (שם ה,כא-כב), וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ 'וְנִעְלַם' – לְחִיב שׁוֹגֵג כְּמְזִיד; י' וְהוּא שְׁיִזִיד בְּפִקְדוֹן אוֹ בְּמְמוֹן שְׁנִתְחַיֵּב בּוֹ וְיִדַּע בּוֹ בְּשַׁעַת שְׁבוּעָה. אֲבָל אִם שֶׁגָּג וְשָׁכַח שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֲצִלוֹ מְמוֹן, וְכִפֵּר וְנִשְׁבַּע וְאַחַר כֵּן יִדַּע – הָרִי זֶה אָנוּס, וּפְטוּר מִכְּלוּם.

י"ד וְכֵן אִם לֹא יִדַּע שֶׁאִסוּר לְשַׁבַּע לְשֶׁקֶר עַל כְּפִירַת מְמוֹן – הָרִי זֶה אָנוּס, וּפְטוּר. י"א אִם כֵּן, הִיאָף הִיא שֶׁגָּגַת שְׁבוּעַת הַפִּקְדוֹן? כְּגוֹן שֶׁנִּעְלַם מִמֶּנּוּ אִם חִיבִין עֲלֶיהָ קְרָבָן אִם לֹא, וְיִדַּע שֶׁהִיא אִסוּרָה וְשִׁישׁ לוֹ אֲצִלוֹ מְמוֹן – זֶה הִיא שֶׁגָּגַתָּהּ. וְזוֹנוּהָ – שְׁיִדַּע שְׁחִיבִין עֲלֶיהָ קְרָבָן.

שבועת העדות

י"ב שְׁבוּעַת הָעֲדוּת כִּיִּצַד? הָעֲדִים שְׁיִדְעוּ עֲדוּת מְמוֹן, וְתִבְעֵם בְּעַל הָעֲדוּת לְהַעֲיֵד לוֹ, וְכִפְרוּ בְּעֲדוּתָן וְלֹא הָעִידוּ, וְנִשְׁבְּעוּ לוֹ שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין לוֹ עֲדוּת – זֶה הִיא הַנִּקְרָאת 'שְׁבוּעַת הָעֲדוּת', וְחִיבִין עַל שְׁבוּעָה זֶה קְרָבָן עוֹלָה וְיוֹרֵד, בֵּין שְׁהִיָּה מְזִידִין בֵּין שְׁהִיָּה שׁוֹגֵגִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִפְּשׁ כִּי תַחַטֵּא וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים וְהוּא עֵד..." (שם ה,א), וְלֹא נֶאֱמַר כֹּה 'וְנִעְלַם' – לְחִיב עַל הַזְּדוֹן כְּשֶׁגָּגָה.

י"ג כִּיִּצַד שֶׁגָּגַת שְׁבוּעַת הָעֲדוּת? כְּגוֹן שֶׁנִּעְלַם מִמֶּנּוּ שְׁחִיבִין עֲלֶיהָ קְרָבָן, וְיִדַּע שֶׁשְׁבוּעָה זֶה אִסוּרָה וְשִׁישׁ שֶׁקֶר. וְזוֹנוּהָ – שְׁיִדַּע שְׁחִיבִין עֲלֶיהָ קְרָבָן. אֲבָל אִם לֹא יִדַּע שֶׁהִיא אִסוּרָה, אוֹ שֶׁשָׁכַחוּ הָעֲדוּת וְנִשְׁבְּעוּ וְאַחַר כֵּן נוֹדַע לָהֶן שֶׁהֵן יוֹדְעִין לוֹ עֲדוּת וְשֶׁנִּשְׁבְּעוּ עַל שֶׁקֶר – הָרִי אֵלּוֹ אָנוּסִין, וּפְטוּרֵינָ אִף מִן הַקְּרָבָן.

פֶּרֶק שְׁנִי

אופן השבועה

העונה אחר שבועת אחר

א מְפִי עֲצָמוֹ – כְּגוֹן שֶׁהוּא אוֹמֵר 'הָרִינִי נִשְׁבַּע בְּה' ש'... מְפִי אַחֲרִים – כְּגוֹן שֶׁאִדָּם אַחַר אוֹמֵר 'הָרִי אֶתָּה נִשְׁבַּע בְּה' ש'... אֲפִלוֹ הַשְּׁבִיעוֹ גוֹי אוֹ קִטָּן – שֶׁאִין מִשְׁמַעוֹת לְשְׁבוּעָתָם. הֵיִן – הֵן, כֵּן.

א אַחַד הַנִּשְׁבְּעַ אַחַת מֵאַרְבַּע מִינֵי שְׁבוּעוֹת אֵלּוֹ מְפִי עֲצָמוֹ, וְאַחַד הַמִּשְׁבְּעַ מְפִי אַחֲרִים וְעִנָּה אִמֵּן. אֲפִלוֹ הַשְּׁבִיעוֹ גוֹי אוֹ קִטָּן וְעִנָּה אִמֵּן – חֵיב; שְׁכָל הָעוֹנָה אִמֵּן אַחַר שְׁבוּעָה, כְּמוֹצִיא שְׁבוּעָה מְפִי. וְאַחַד הָעוֹנָה אִמֵּן אוֹ הָאוֹמֵר דְּבַר שְׁעִנְיָנוּ כְּעִנְיָן אִמֵּן, כְּגוֹן שֶׁאִמֵּר 'הֵיִן' אוֹ 'מְחִיב אֲנִי בְּשְׁבוּעָה

זו' או 'קבלתי עלי שבועה זו' וכל פיוצא בזה ככל לשון – הרי זה פנשבע לכל דבר, בין לחיבו מלקות בין לחיבו קרן.

שבועה בשם או בכינוי

ב. אָתְּד הַנְּשָׁבַע או שֶׁהִשְׁבִּיעוּ אַחַר בְּשֵׁם הַמֵּיחָד או בְּאֶחָד מִן הַכְּנוּיִין, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע בְּמִי שֶׁשְׁמוֹ 'חֲנוּן', וּבְמִי שֶׁשְׁמוֹ 'רַחוּם', וּבְמִי שֶׁשְׁמוֹ 'אַרְבֶּה אֲפִים', וְכִיּוֹצֵא בָהֶן כְּכֹל לְשׁוֹן – הֲרִי זֶה שְׁבוּעָה גְמוּרָה.

ב. וְכֵן 'אֵלֶּה' וְ'אֲרוּר' – הֲרִי הֵן שְׁבוּעָה, וְהוּא שֶׁיִּזְכֹּר שֵׁם מִן הַשְּׁמוֹת או כְּנוִי מִן הַכְּנוּיִין. כִּיּוֹצֵד? כְּגוֹן שֶׁאָמַר 'בְּאֵלֶּה' או 'אֲרוּר', 'לִי' או 'לְמִי שֶׁשְׁמוֹ חֲנוּן', מִי שֶׁיֵּאכַל דָּבָר פְּלוֹנִי, וְאֶכְלוּ – הֲרִי זֶה נִשְׁבַּע עַל שְׁקָר. וְכֵן בְּשֶׁאֵר מִינֵי שְׁבוּעוֹת. ג. וְכֵן הָאוּמֵר 'שְׁבוּעָה בִּי' או 'בְּמִי שֶׁשְׁמוֹ חֲנוּן', 'שְׁלֵא אֶכְל', וְאֶכַל; 'שִׁזּוּ אִשָּׁה', וְהוּא אִישׁ; 'שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי פְלוֹם', וְיֵשׁ לוֹ; 'שֶׁאֵינִי יוֹדֵעַ לְךָ עֲדוּת', וְהוּא יוֹדֵעַ – הֲרִי זֶה חִיָּב.

ד. אָמַר 'אֵלֶּה' או 'אֲרוּר' או 'שְׁבוּעָה', וְלֹא הִזְכִּיר שֵׁם וְלֹא כְנוִי – הֲרִי זֶה אֶסוּר בְּדָבָר שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו, אֲבָל אֵינּוּ לוֹקָה וְלֹא מְבִיא קֶרֶן אִם עָבַר עַל שְׁבוּעָתוֹ, עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ שֵׁם מִן הַשְּׁמוֹת הַמֵּיחָדִין או כְּנוִי מִן הַכְּנוּיִין, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ (לעיל ב).

לשונות השבועה

ה. וְלֹא הַשְׁבוּעָה בְּלִבְד, אֲלֵא כֹל כְּנוּיֵי שְׁבוּעָה כְּשְׁבוּעָה: כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֲנָשֵׁי אוֹתוֹ הַמְּקוֹם עֲלָגִים, וְהָיוּ קוֹרְאִים לְשְׁבוּעָה 'שְׁבוּתָה' או 'שְׁקוּקָה', או שֶׁהָיוּ אֲרָמִים, שֶׁלְשׁוֹן שְׁבוּעָה בְּלִשׁוֹנָם 'מוֹמְתָא', וְהָיוּ הַעֲלָגִים מְכַנִּין אוֹתָהּ וְאוֹמְרִין 'מוֹהָא' – פִּינֵן שֶׁאָמַר לְשׁוֹן שֶׁמְשַׁמְעוֹ וְעִנְיָנוּ שְׁבוּעָה, הֲרִי זֶה חִיָּב כְּמִי שֶׁהוֹצִיא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה. ו. וְכֵן הָאוּמֵר 'לֹא לֹא' שְׁנֵי פְעָמִים דְּרַךְ שְׁבוּעָה, או 'הֵינִי הֵינִי', וְהִזְכִּיר שֵׁם או כְּנוִי – הֲרִי זֶה כְּנִשְׁבַּע. וְכֵן 'מִינִי' שְׁבוּעָה וְ'שְׁמָאֵל' שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּע יי בְּמִינוֹ וּבְרוּעַ עֲזוֹ" (ישעיה סב, ח).

ו. וְכֵן הָאוּמֵר 'מְבִטָא שְׁלֵא אֶעֱשֶׂה כְּךָ וְכָךְ', וְהִזְכִּיר שֵׁם או כְּנוִי – הֲרִי זֶה שְׁבוּעָה. ז. אָמַר 'אֶסֶר לִי' או 'לְמִי שֶׁשְׁמוֹ חֲנוּן', 'שְׁלֵא אֶעֱשֶׂה' או 'שֶׁאֶעֱשֶׂה' – הוּאֵיל וְהוֹצִיא בְּלִשׁוֹן שְׁבוּעָה, הֲרִי הוּא כְּשְׁבוּעָה.

ב. בְּשֵׁם הַמֵּיחָד – אֵלֶּיךָ דְל"ת נו"ן יו"ד (עבודה זרה ב, ה). והוא הדין לכל אחד משבעת השמות המיוחדים של ה', שאסור למחוק אותם (לפירוטם ראה יסודי התורה וב; קריית שמע ג, ה). הַכְּנוּיִין – התארים "שמשבחין בהן הקדוש ברוך הוא, כגון: חנון ורחום, הגדול, הגיבור והנורא, הנאמן, קנא וזחוק וכיוצא בהן" (יסודי התורה ג, ה) והשמות שהגויים מכנים בהם את ה', כגון God או 'אללה' (סנהדרין כו, ג). בְּמִי שֶׁשְׁמוֹ חֲנוּן – כגון שאומר 'הריני נשבע במי ששמו חנון ו...', שה' רק נקרא חנון בלשונינו, והתורה מתארת את ה' בלשון זה כדי לחנך וללמד אותנו, שהרי ה' אינו גוף כאדם המשתנה להיות חנון (יסודי התורה א, יב; וראה דעות א, ח).

ב. וְכֵן אֵלֶּה וְאֲרוּר – לשון קללה (ראה בראשית כו, כח), כגון 'אדיה באלה למי ששמו חנון אם אעשה כך וכך'.

ד. אֶסוּר בְּדָבָר שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו – וכן בשאר מיני שבועות, כגון שבועת הפיקדון, שאם נשבע באופן זה, עבר על האיסור (רדב"ז).

ה. עֲלָגִים – שאינם מבטאים כראוי מילים בשפה עקב ערוב השפות (פה"מ נדרים א, ב).

ו. לֹא לֹא דְרַךְ שְׁבוּעָה... וְהִזְכִּיר שֵׁם וכו' – כגון 'לא אעשה דבר זה, לא אעשה דבר זה, בה'!', והכפילות נועדה לחזק את אמירתו, וכאילו אמר 'אני נשבע בה' שלא אעשה זאת'. מִינִי – כגון שנשבע ואמר 'בימיני ה' שאעשה דבר פלוני'.

ז. מְבִטָא – כאמור: "מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה" (במדבר ל, ז); "או נפש כי תשבע לבטא בשפתיים" (ויקרא ה, ד). וְהִזְכִּיר שֵׁם – כגון 'מבטא לה' שלא אעשה כך וכך'. ז. הוּאֵיל וְהוֹצִיא בְּלִשׁוֹן שְׁבוּעָה – שהאיסור חל על עצמו. אבל אם אמר שהאיסור חל על החפץ, הרי זה בגדר נדר ולא שבועה (להרחבה ראה נדרים ג, ז).

מתפיס שבועה

ח מתפיס בשבועה – התופס ומחיל את השבועה של חברו גם על עצמו פטור, משום שיש להקפיד על נוסח השבועה (השווה לנדר שבו המתפיס חייב, מפני שאין בו הקפדה על הנוסח, נדרים ג,א-ג).

ח שָׁמַע חֲבֵרוֹ נִשְׁבַּע, וְאָמַר 'אֲנִי כְּמוֹתְךָ' – הוֹאִיל וְלֹא הוֹצִיא שְׁבוּעָה מִפִּי, וְלֹא הִשְׁבִּיעוּ חֲבֵרוֹ, הָרִי זֶה פְּטוּר; וְזֶהוּ מִתְּפִיס בְּשִׁבּוּעָה, שֶׁהוּא פְּטוּר. **ט** וְכֵן אִם נִשְׁבַּע 'שְׁלֹא אֲכַל בָּשָׂר זֶה' וְחִזַּר וְאָמַר 'וְהָרִי הִפַּת הַזֶּה כְּבִשָׂר הִזֶּה' – הָרִי זֶה פְּטוּר עַל הַפֶּת, שֶׁהָרִי לֹא הוֹצִיא שְׁבוּעָה עָלָיָה אֲלֵא הַתְּפִיסָה. וְאִף עַל פִּי שֶׁהוּא פְּטוּר מִן הַמְּלָקוֹת וּמִן הַקְּרָבָן – אָסוּר לוֹ לְאַכֵּל אוֹתָהּ הַפֶּת שֶׁהַתְּפִיסָה בְּשִׁבּוּעָה.

פיו ולבו שווים

יא גָּמַר בְּלִבּוֹ – קִיבַל עַל עֲצֻמוֹ בְּמִחוּשְׁבָתוֹ בְּאוֹפֶן מוּחַלָּט. וְטָעָה וְהוֹצִיא... מִתֵּר – אֲבָל לְכַתְחִילָה אֵין לְהוֹצִיא מִפִּי שְׁבוּעָה שְׁאִינוֹ מִתְּכוּוֹן לָהּ (פֶּרֶט לְמַקְרִים חֲרִיגִים. רֹאה לְהַלֵּן ג,א).

י מִי שֶׁנִּתְּכַוֵּן לְשִׁבּוּעָה, וְגָמַר בְּלִבּוֹ שְׁלֹא יֵאָכַל הַיּוֹם אוֹ שְׁלֹא יִשְׁתָּה, וְשֶׁדָּבָר זֶה אָסוּר עָלָיו בְּשִׁבּוּעָה, וְלֹא הוֹצִיא בְּשִׁפְתָיו – הָרִי זֶה מִתֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְכַטֵּא בְּשִׁפְתֵיכֶם" (ויקרא ה,ד): אֵין הַנִּשְׁבַּע חֵיב עַד שִׁיּוֹצִיא עֲגִין שְׁבוּעָה בְּשִׁפְתָיו. **יא**, וְכֵן אִם גָּמַר בְּלִבּוֹ לְהִשְׁבַּע, וְטָעָה וְהוֹצִיא בְּשִׁפְתָיו דָּבָר שְׁלֹא הִיָּה בְּלִבּוֹ – הָרִי זֶה מִתֵּר.

יב וְהִתְרוּ בוֹ – לִפְנֵי שֶׁאֲכַל הַהִתְרָא הִיא אוֹהֶרָה לִפְנֵי עֲשִׂיַת הַעֲבֵרָה: "אוֹמְרִין לוֹ: 'פְּרוּשׁ' אוֹ 'אֵל תַּעֲשֶׂה', שְׁזוֹ עֲבֵרָה הִיא, וְחֵיב אַתָּה עָלָיָה מִיתַת בֵּית דִּין... עַד שִׁתִּיר עֲצֻמוֹ לְמִיתָה [לְעוֹנֶשׁ] וַיֹּאמֶר: 'עַל מִנַּת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה'" (סנהדרין יב,ב). הָרִי זֶה אֵינוֹ לוֹקָה – וְאִף מוֹתֵר לוֹ לֵאכּוֹל אֶת הַדָּבָר, מִפְּנֵי שְׁבִדְנֵי אִסוּר וְהִיתֵר, הָאָדָם נֶאֱמָר לְהַעֲיֵד עַל עֲצֻמוֹ (רֹאה עֲדוֹת י"א, ז, וְיִאֹרְנוֹ ש"ס).

יא כִּיצַד? הַמִּתְּכוּוֹן לְהִשְׁבַּע שְׁלֹא יֵאָכַל אֲצֵל רְאוּבֵן, וְכִשְׁבָּא לְהוֹצִיא שְׁבוּעָה, נִשְׁבַּע שְׁלֹא יֵאָכַל אֲצֵל שְׁמַעוֹן – הָרִי זֶה מִתֵּר לְאַכֵּל עִם רְאוּבֵן, שֶׁהָרִי לֹא הוֹצִיא בְּשִׁפְתָיו, וְעַם שְׁמַעוֹן, שֶׁהָרִי לֹא הִיָּה שְׁמַעוֹן בְּלִבּוֹ. **יב**, וְכֵן שְׁאָר מִיַּנֵּי שְׁבוּעוֹת – אֵינוֹ חֵיב עַד שִׁיְהִיָּה פִּי וְלִבּוֹ שְׁוִין.

יב אִם הִתְרוּ בוֹ, וְאָמַר 'אֲנִי לֹא הִיָּה בְּלִבִּי אֲלֵא שְׁלֹא אֲצַא הַיּוֹם, וְטָעָה לְשׁוּנֵי וְהוֹצִיא אֲכִילָה שְׁלֹא הִיָּתָה בְּלִבִּי' – הָרִי זֶה אֵינוֹ לוֹקָה, עַד שִׁיּוֹדָה בְּפִנֵּי עֲדִים קִדְּם שִׁיאֲכַל שְׁעַל אֲכִילָה נִשְׁבַּע, אוֹ שֶׁקָּבַל עָלָיו הַתְּרָאָה וְלֹא טָעַן שֶׁטָּעָה בְּעַת הַתְּרָאָה; אִף עַל פִּי שֶׁטָּעַן אַחַר כֵּךְ – אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

יב אִם הִתְרוּ בוֹ, וְאָמַר 'מַעוֹלָם לֹא נִשְׁבַּעְתִּי אוֹ לֹא נִדְרַתִּי' עַל דָּבָר זֶה, וְאַחַר שֶׁהַעֲדוֹ עָלָיו שֶׁנִּשְׁבַּע אוֹ שֶׁנִּדְרָר אָמַר 'כֵּן הִיָּה, אֲבָל לֹא הִיָּה פִּי וְלִבִּי שְׁוִין' אוֹ 'תִּנְאֵי הִיָּה בְּלִבִּי עַל הַנֶּדֶר' – אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וְלוֹקָה.

יג כִּיצַד בוֹ, אָמְרוּ לוֹ 'אֲשַׁתְּךָ נִדְרָה', וְאָמַר 'בְּלִבִּי הִיָּה לְהַפְּרָה, וְהַפְּרָתִי' – שׁוֹמְעִין לוֹ. אָמְרוּ לוֹ 'נִדְרָה', וְהוּא אוֹמֵר 'לֹא נִדְרָה', וְכִיּוֹן שֶׁרָאָה אוֹתָם הַעֲדוֹ עָלָיו, אָמַר 'בְּלִבִּי הִיָּה לְהַפְּרָה' – אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

יג וְהַפְּרָתִי – כִּפִּי, שֶׁהַבַּעַל יִכּוֹל לְהַפְּרֵם נִדְרִים מִסּוּיָמִים שֶׁנִּדְרָה אִשְׁתּוֹ, וְהַפְּרָה שְׁבַלֵּךְ אֵינָה הַפְּרָה (נִדְרִים י"ג,א). הַעֲדוֹ עָלָיו – שֶׁנִּדְרָה אִשְׁתּוֹ.

יג כִּיצַד בוֹ, אָמְרוּ לוֹ 'אֲשַׁתְּךָ נִדְרָה', וְאָמַר 'בְּלִבִּי הִיָּה לְהַפְּרָה, וְהַפְּרָתִי' – שׁוֹמְעִין לוֹ. אָמְרוּ לוֹ 'נִדְרָה', וְהוּא אוֹמֵר 'לֹא נִדְרָה', וְכִיּוֹן שֶׁרָאָה אוֹתָם הַעֲדוֹ עָלָיו, אָמַר 'בְּלִבִּי הִיָּה לְהַפְּרָה' – אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

כך אף בלא שדרשו זאת. כגון שאמר לאנס שהסחורה שהוא רוצה לגזול היא תרומה או שייכת למלך, כדי להרתיעו מלגנוב, וכדי שישמע אמין, נשבע שלא יאכל בשר אם אין הדבר כן (משנה שם: להלן ד). **ב** העומד מאליו – שלא נתמנה על ידי השלטון. מוסיף לעצמו על הדבר הקצוב – מוסיף על המס שקבע השלטון, מפני שהיו באותם ימים מוכסים שקנו את המשרה מן השלטון תמורת סכום מסוים, וגבו כמה שיכלו, והרי הם בגדר גזלנים (פה"מ ב"ק יא, א). ואם המוכס גובה רק את התעריף שקבע השלטון, אסור להבריח ממנו את המכס, מפני ש"דין המלך דין הוא" (גולה ואבהה ה, יא), ובאופן כזה ודאי שאסור להישבע כדי להיפטר מתשלום המכס (פה"מ נדרים ג, ג).

ג ואף על פי... סומך על דברים שקלבו – בדרך כלל אין תוקף למחשבות האדם (אישות ח, ב; מעילה ז, א; מכירה יא, ט), אבל בשבועה, שצריך שיהיו פיו ולבו שווים (לעיל ב"א-יב), יש תוקף למחשבה. לכן מחשבה אחרת מבטלת את השבועה שמוציא האדם בשפתיו באונס. **ד** בשר סתם – בשר מכל סוג.

ה הבאי – גוזמה (פה"מ נדרים ג, א), פטור – מן הקרבן ומן המלקות, אבל אסור לעשות כן לכתחילה, מפני שהוא נשבע בשם ה'. אבל אם נשבע בלא להזכיר את שם ה', מותר (רדב"ז). **ו** נשבע שראיתי – כגון שבועה שלא אוכל אם לא ראיתי צבא פלוני. **ז** פיוצאי מצרים – 600,000 גברים. **ח** פיוצאי מצרים אלו – שנאמר הדברים מתוך גוזמה כדי להגביר את קשב השומע, כשגם השומע יודע שכוונת המספר אינה כפשוטה. אבל אם ההגזמה אינה ברורה, כגון שאמר שראה גמל טס באוויר ואמר שכוונתו היתה לעוף גדול, הרי זו שבועת שווא (לעיל א, ד; להלן ח, בא; רדב"ז).

העומד מאליו, שלוקח ממון שלא ברשות מלך המדינה, או שלוקח ברשות המלך אבל מוסיף לעצמו על הדבר הקצוב, כמו שיתבאר בהלכות גזלה (ט, ט-א).

ג וצריך הנשבע באנס להיות פונתו בלבו בעת השבועה לדבר הפטור; ואף על פי שדברים אלו שבלב אינן דברים, הואיל ואינו יכול להוציא בשפתיו מפני האנס, הרי זה סומך על דברים שקלבו. **ד** כיצד? כגון שנשבע לאנס שלא יאכל בשר סתם, ובלבו שלא יאכל היום או שלא יאכל בשר חזיר – הרי זה מתר. וכן כל פיוצא בזה.

שבועה בגוזמה

ה וכן שבועות שלהבאי ושלשגגות – פטור עליהן. שבועות שלהבאי כיצד? כגון שראה חילות גדולים וחומה גבוהה, ונשבע שראיתי חיל פלוני המלך והם פיוצאי מצרים, ושראיתי חומת עיר פלונית גבוהה עד לרקיע, וכיוצא בדברים אלו; שזה לא גמר בלבו שהדבר כך בלא פחות ולא יתר, ולא נתפנן אלא לספר גבה החומה או רב העם.

שבועה בשגגה

ו שבועות שלשגגות כיצד? אם שבועת העדות או הפקדון היא – כגון ששגג בפקדון ובעדות, שהוא פטור מכלום כמו שבארנו (לעיל א, י; א, י); ואם שבועת שווא היא – כגון שנשבע שלא ילבש תפלין, ולא ידע שהתפלין מצוה; ואם שבועת שקר היא – כגון שנשבע שלא אכל ונזכר שאכל, או שנשבע שלא יאכל ושכח ואכל, או שלא תהנה אשתו לו מפני שגנבה כיסו ושהפת את בנו, ונודע שלא גנבה ושלא הפת. וכן כל פיוצא בזה.

ז אם כן, אי זו היא שגגת שבועת בטוי שחייבין עליה קרבן עולה ויורד לשעבר? כגון שנשבע שלא אכל, והוא יודע שאכל וששבועת שקר זו שנשבע אסורה, אבל לא ידע שחייבין עליה קרבן – זו היא השגגה שחייבין עליה קרבן עולה ויורד בשבועת בטוי לשעבר.

ו ששגג בפקדון ובעדות שהוא פטור מכלום – גם שגגה זו בגדר אונס (ראה לעיל א, א). כמו שבארנו – שהוא בגדר אונס, אם לא ידע את המציאות או את האיסור. שלא תהנה אשתו לו – שלא תיהנה לא ממנו ולא מרכושו. פיסו – ארנקו. **ז** קרבן עולה ויורד – ראה לעיל ביאור א, ג.

ח וכיצד היא השגגה שחייבין עליה קרבן להבא? כגון שנשבע שלא יאכל פת חטין, ושגג ודמה שנשבע שיאכל פת חטין, ואכלה, שזה נעלמה ממנו השבועה היא היתה, והרי הוא זוכר החפץ שנשבע עליו – זו היא שגגת שבועת בטוי להבא שחייבין עליה קרבן.

ט אבל אם נשבע שלא יאכל פת חטין, ואכל פת חטין על דעת שהיא פת שעורים – הרי זה אנוס, ופטור, שהרי לא נעלמה ממנו שבועה, ולא נעלם ממנו אלא חפץ שנשבע עליו.

י נעלמה ממנו שבועה היא היתה, ונעלם ממנו חפץ שנשבע עליו – הרי זה פטור מן הקרבן. כיצד? כגון שנשבע שלא לאכל פת חטים, ודמה שנשבע שיאכל פת חטים, ואכל פת חטים על דעת שהיא פת שעורים; שהרי העלם שבועה וחפץ בידו, והרי זה כפאנוס, ופטור.

יא נשבע על כפר שלא יאכלנה, ונצטער עליה ואכלה מפני הצער והוא שוגג, שהרי דמה שמתר לו לאכלה מפני הצער – הרי זה פטור מן הקרבן, לפי שאינו שב מדיעתו, אלא ידע שאסורה היא, ואכלה בטעות.

ח נעלמה ממנו – שכת. החפץ – פת חטים.

ט נעלם... חפץ – זהו העלם חפץ, כלומר ששכח מהו החפץ שנשבע עליו, בניגוד להעלם שבועה הנזכר בהלכה הקודמת, שחייב עליו קרבן.

י כפאנוס – ולא אנוס לגמרי, מפני שיש עליו העלם שבועה המחייב אותו להביא קרבן (לעיל ח), אך כאן יש בידו גם העלם חפץ, ולכן הוא פטור מן הקרבן (כ"מ).

יא ונצטער – מחמת הרעב. שאינו שב מדיעתו – הוא אינו אוכל מתוך שכחה, אלא בטעות – מתוך אי הבנה. סיכום שגגות: אי ידיעת המציאות (ובכלל זה העלם חפץ) או אי ידיעת האיסור הם בגדר אנוס, אבל אי ידיעת העונש או העלם השבועה הם בגדר שגגה.

פרק רביעי

לשונות שבועה ודיניה

3

שיעור האיסור

א מי שנשבע שלא יאכל היום כלום, ואכל פחות מפניו – פטור, שאין אכילה פחותה מפניו, והרי הוא כאוכל חצי שעור מנבלות וטרפות וכיוצא בהן. ואם אמר 'שבועה שלא אכל דבר זה', ואכלו – חייב, ואפלו היה דבר שנשבע עליו זרע חרדל אחד או פחות ממנו. **ב** נשבע שלא יטעם כלום, ואכל כל שהוא – חייב.

ג מי שנשבע שלא יאכל היום, ושתה – חייב, ששתיה בכלל אכילה. לפיכך, אם אכל ושתה – אינו חייב אלא מלקות אחת.

בקוטר 1-2 מ"מ. **ב** יטעם – הטעימה בכלשהו, והאכילה לפחות בכזית (רדב"ז).

ג מלקות אחת – סדרה של 39 מלקות על עברה אחת.

א קניות – כנפח זית בינוני (ראה נספח מידות ומשקלות). פטור – אבל אסור לעשות כן, מפני שחצי [=חלק מ] שיעור אסור מן התורה. ואם אכל, מכים אותו מכת מרדות (מאכלות אסורות יד, ב). נבלות – בעלי חיים שמתו מוות טבעי או נשחטו שלא כהלכה (מאכלות אסורות ד, א). טרפות – בעלי חיים החולים באחד מן החוליים העלולים להביא למיתתם, המנויים בהלכה (שחיטה פרקים ה-יא), והם אסורים באכילה, גם אם נשחטו לפני שמתו. שלא אכל דבר זה – ציון המאכל (ולא האכילה) מחיל על שבועתו התחייבות, אם אכל ממנו כל שהוא (פה"מ שבועות ג, א). זרע חרדל – כגודל זרע חרדל, שהוא קטן מאוד,